

CE N-A FOST BLAGA NICIODATĂ

Marta PETREU

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, The Faculty of History and Philosophy
Personal e-mail: martapetreu@yahoo.com

WHAT BLAGA NEVER WAS

Abstract: The present study is a revisitation of Lucian Blaga's work in all its compartments (from literary to philosophical), thoroughly deconstructing the labels attached to it by the different ideologies of three periods: the interwar, the communist, and the post-communist ones. Most of them abusive and/or erroneous, these labels transformed Blaga's work into an artistic and theoretical corpus suffocated by ideological clichés. Using most diverse sources (from letters and memoirs to treatises of political sciences and biology), the author shows somehow apophatically what Blaga was not - concluding that, while traversing complicated eras of political extremism, he managed to remain immune to all their ideologies.

Keywords: Lucian Blaga, modern Romanian literature, modern Romanian philosophy, political extremism, interwar period, communist period.

Citation suggestion: Petreu, Marta. “Ce n-a fost Blaga niciodată.” *Transilvania*, no. 4 (2022): 50-59.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.04.06>.

Despre opera vastă și complexă a lui Blaga s-a scris mult, și în perioada dintre cele două războaie mondiale, și în anii regimului socialist românesc; și, evident, se scrie și acum. Din cercetările pe care le-am făcut asupra operei blagiene, și, simultan, și asupra comentariilor despre această operă, am rămas cu certitudinea că, în timp, din 1919, de la debutul lui Blaga, și pînă astăzi, exegeza a lipit pe ea, precum și pe biografia lui Blaga, neobișnuit de multe etichete eronate. (Evident, atîta vreme cît o operă este în „facere”, erorile sînt plauzibile și scuzabile.) Și că, pe cît sînt aceste diagnosticuri de greșite, pe atîta sînt de persistente, inclusiv după 1990, cînd Blaga a putut fi cercetat în libertate deplină. Nu-i vorbă, după 1990 cercetările de istoria culturii românești au fost spontan îndreptate în altă direcție, spre marii autori român din exil... iar cercetarea pe seama lui Blaga a evoluat mai lent.

În receptarea operei lui Blaga, diagnosticul critic și semnificația acestuia diferă substanțial de la o epocă istorică la alta. Nu este vorba numai despre „moda” critică schimbătoare, ci despre ceva mai adînc, *despre ideologia diferită* din cele trei perioade istorice pe care le am în vedere: una a fost situația ideologică în perioada interbelică, alta în timpul totalitarismului socialist de extremă stîngă, alta este din 1990 încoace. Ca urmare a etichetelor eronate lipite pe opera lui Blaga, mai ales pe aceea filosofică, dar nu numai, aceasta a rămas, la peste o sută de ani de la debutul autorului, un fel de necunoscută. Sau, mai rău, a rămas un corpus artistic și teoretic sufocat de clișee *ideologice* greșite. În urma cercetărilor, de altfel neîncheiate, pe care le-am făcut pe opera blagiană, am ajuns la o serie lungă de „nu”-uri cu privire la Blaga:

Blaga nu a fost mistic;
nu a fost un credincios ortodox, fie el practicant, fie el pasiv;
nu a fost ortodox decît prin botez; altfel, a fost un spiritualist de factură singulară;
nu a fost ortodoxist;
nu a fost naționalist în sensul actual al cuvîntului (sens care implică discriminarea altor naționalități și națiuni), ci a fost un ins cu un sentiment național constructiv pentru țara proprie și egalitar față de orice altă naționalitate și națiune; în fond, un universalist;
nu a fost xenofob; nu a fost antisemit; nu a fost rasist;
nu a fost un etnicist în sensul curentului etnicist activ în perioada interbelică;
nu a fost europocentrist, ci, din nou, un universalist pe orizontala geografică a planetei și pe axul vertical al timpului istoric;
nu a fost antidemocrat (l-aș considera un conservator, altminteri indiferent la elementul politic);
nu a fost, într-o Românie interbelică antieuropeană, un antieuropean;
nu a fost comentator politic, nu a scris texte politice, nici de critică a stării de fapt, nici de propagandă; aserțiunea mea este un de natură factuală, verificată prin citirea integrală a operei lui Blaga;
nu a fost teoretician al totalitarismului, nu a scris nici un fel de proiecte sau programe politice utopice, fericitoare pentru întreg universul (seamănă, din acest punct de vedere, cu I.L. Caragiale, alt autor drag mie – și drag de altfel lui Blaga); iarăși, enunțul meu este unul factual, verificat factual;

într-o epocă politică revoluționară prin excelență, nu a fost un teoretician al revoluției; iarăși, un enunț factual, verificat prin lectura operei bliagene;

nu a fost nu a fost om politic (ci numai un „tehnician” numit de rege într-un guvern, Goga-Cuza, de rea amintire);

nu a fost diplomat decât un singur an (în Portugalia, numit de rege, post pe care l-a părăsit la cererea sa, deoarece voia să fie profesor la Cluj), ci un funcționar „în marginea diplomației”, cum singur recunoaște;

la fel, nu a fost un proruralist și nici un sămănătorist;

nu a fost un antimodernist, nu numai prin literatura lui de factură modernistă, ci și în privința civilizației construite în România;

la fel, nu a fost prohitlerist, nu a fost promussolinian. Nu a fost filolegionar, nici legionar; și nici comunist.

Nu cred că am epuizat *nu*-urile care îl definesc pe Blaga, care a fost cea mai complexă personalitate de rangul întâi din cultura românească a secolului al XX-lea și, după convingerea mea, cel mai important filosof român – un filosof, fără nici o exagerare, mare. Cred că mai sînt destule alte *nu*-uri – de pildă, mi se pare destul de aberantă diagnosticarea lui (inițial din entuziasm) drept „filosof poet – poet filosof”, el fiind în egală măsură un poet și un filosof de mare calibru care, în limitele talentului său înnăscut, a respectat specificitatea fiecărui domeniu de creație. Aș putea adăuga că nu a fost un moralizator; nu este o trăsătură de conectat la absența eticii din sistemul lui filosofic, căci Blaga intenționa să scrie o Etică, a și început-o, dar instalarea regimului comunist – să-l numesc așa, pe scurt, deși este o denumire eronată – l-a oprit să o scrie.

Despre cîteva dintre aceste diagnosticuri greșite mi-am propus să vă vorbesc astăzi, și, din păcate pentru mine, nu numai că subiectul este lipsit de atractivitate, dar nici nu voi reuși să-l duc la capăt în mod mulțumitor în timpul care mi-a fost alocat, de fapt, în orice timp mi-ar fi fost alocat... Precizez că, din cauza formației personale – sînt absolventă de Filosofie-Istorie – am investigat mai ales filosofia lui Blaga, și doar accidental literatura lui. La fel, precizez că mă ocup de latura publică a biografiei lui Blaga, nu și de aceea privată, care nu prezintă interes din punctul de vedere al cercetării de față. Așadar, voi vorbi despre ce *ce nu* a fost Blaga și *cum nu* au fost nici el, nici opera lui. La nici una dintre dintre negațiile pe care le voi face nu voi enumera toate probele și nici toate argumentele contra, întrucît și unele și altele există în exces.

1.

Blaga nu a fost și nu este un mistic.

Începînd din anul 1919, s-a afirmat, deopotrivă despre poezia și filosofia lui Blaga, că ar fi mistice.

„Lucian Blaga e un poet filosof în *Poemele luminii* și un filosof poet în *Pietre pentru templul meu*. Amîndouă volumele sunt pline de parfumul misticismului. Dar nu al unui misticism care să treacă în exagerări, ci al unui misticism disciplinat de cugetarea filosofică”¹,

scrie părintele Ion Agârbiceanu, în *Patria*, 15 mai 1919. Din acest moment, 1919, diagnosticul de misticism l-a urmărit pe Blaga ca rîia, a fost susținut cu larghețe chiar și de către cei mai cultivați și atenți critici, cum ar fi Pompiliu Constantinescu; acesta, de pildă, după ce citează primele versuri din poemul „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii”: „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii/ și nuucid/ cu mintea tainele, ce le-ntălnesc/ în calea mea/ în flori, în ochi, pe buze ori morminte...”, comentează: „O mistică atît de discursiv afirmată intră și în procedeele clasice, ale așa-numitei <poezii de concepție>”; sau mai scrie: „Poezia dlui Lucian Blaga afirmă o viziune mistică a lumii”². Iar după Ralea, care a comentat o lucrare presistemică a lui Blaga, și anume *Filosofia stilului* (1924), autorul ar fi „Mistic ca concepție filosofică, împreună cu un întreg curent contemporan”³. Mă opresc pe moment cu exemplificarea aici.

Cuvîntul „mistic”, în sensul lui tare, se referă la o experiență cu totul aparte a unor oameni, una limită, aceea de unire a insului cu factorul transcendent, în care este absorbit pînă la perfecta dizolvare și la perfecta certitudine interioară a cunoașterii depline a fundamentelor lumii. (În acest sens, bazîndu-mă pe analiza de text, eu am afirmat că *Pe culmile disperării* a lui Cioran, și nu numai, ar fi o carte mistică, iar tînarul filosof subiectiv, un mistic uneori dezlănțuit, alteori refulat căci refuzat; pentru că, evident, experiența mistică poate apărea și la ateii, ca unire în extaz cu fondul / factorul ultim al lumii). Blaga însuși întrebuintă termenul „mistic” în acest sens, de experiență subiectivă a unirii omului cu transcendentul. În *Despre gîndirea magică*, mistica este definită astfel:

„Termenul de «mistic» este consfințit prin uz, în legătură cu unele sisteme metafizice de supremă abstracțiune. Misticismul implică concepția posibilității unei uniuni umane cu Dumnezeu. În aceste sisteme mistice (îndice, chineze, neoplatonice, creștine, islamice) se operează în primul rînd cu o concepție despre un Dumnezeu, în sine supracategorial, și despre «extaz» ca stare de unire cu el, ca o stare mai presus de cunoașterea categorială”⁴.

În același sens apare termenul și cu alte ocazii, în *Religie și spirit*:

„Scopul religiozității mistice este, după cum se știe, realizarea unei stări de uniune, de contopire sufletească a omului cu principiul suprem. Acest principiu suprem poate să fie Brahman, Dumnezeul impersonal, ca în upanișade sau în vedanta, dar tot așa și «golul metafizic» sau «neființa» ca în budhism, precum și alte «adevăruri». Misticii înșiși, dar și cercetătorii cari au o afinitate electivă cu misticismul, prezintă, în general, starea mistică drept ultim ideal religios, incomparabil și de nedepășit. Mai mult: starea mistică fiind considerată de unii ca o foarte reală stare de uniune a omului cu principiul, e ridicată deasupra oricăror condiții umane”⁵.

Avem oare așa ceva, o experiență de acest fel, în opera filosofică

și poetică a lui Blaga? Nu. Ci dimpotrivă... La fel ca danezul Kierkegaard, la care omul este despărțit de Dumnezeu printr-o distanță nesfârșită, și la Blaga omul este separat irevocabil de factorul transcendent, adică de Marele Anonim, printr-o *cenzură transcendentă*, una, cum îi spune și denumirea, creată chiar de factorul transcendent. Cenzura aceasta este prefigurată și în versurile pe care le-a citat Pompiliu Constantinescu, căci Blaga spune că nu intră în natură, în existență, nici măcar prin cunoaștere, ci lasă lumea așa cum este ea... Așa că interpretarea distinsului critic, unul dintre cei mai buni din perioada interbelică, e pe dos de ce spune poetul. Pe de lături, cum ar veni.

Cît despre al doilea sens al cuvîntului „mistic”, și anume, un ceva „care are un înțeles obscur, greu de pătruns sau de explicat”⁶, mă tem că nici acesta nu i se potrivește de fapt lui Blaga – pentru că versurile lui și textele lui filosofice sînt, așa cum a observat Ion Ianoși, perfect transparente, perfect clare, chiar și cînd descrie clarobscurul. Precizez că, uneori, negînd că ar fi un filosof mistic, Blaga a făcut concesiia de a accepta că s-ar putea ca în literatura sa să existe o asemenea exploatare literară a misticului ca stare.

Diagnosticul de mistic a funcționat asupra lui Blaga diferit, în funcție de epoca istorică în care a fost emis: adică, în perioada interbelică și acum, după 1990, a fost și este un elogiu (unul eronat, după cum am încercat să sugerez) sau o afirmație neutră. În anii socialismului românesc, însă, a devenit un stigmat politic grav, pentru că ideologia materialismului marxist considera mistica o culpă politică de gravitate maximă. Pentru Pătrășcanu, de pildă, într-o conferință ținută în 18 ianuarie 1945 ținută la București, „Curenți și tendințe în filosofia românească”, publicată apoi în revista *Viața românească*, în numărul pe martie-aprilie 1945, Blaga „este un mistic cu vag parfum medieval, cu înclinări eclecticice și agnostice”⁷. Completat cu alte acuzații de aceeași natură, diagnosticul lui Pătrășcanu a fost preluat de o cohortă de activiști de partid și a avut drept urmare scoaterea autorului Blaga în afara vieții intelectuale din România; mai mult, acest diagnostic l-a periclitat pe Blaga pe toată durata vieții lui în socialism, adică pînă la moarte.

Blaga n-a reacționat la eticheta de mistic – ceea ce nu e concludent, pentru că este dificil pentru un autor să reacționeze la ceea ce spun criticii... În plus, de obicei Blaga își menaja, chiar își cultiva, comentatorii. Totuși, la începutul anilor 1940, a prevenit-o pe una dintre muzele lui, pe Domnița Gherghinescu-Vania, că, „Deoarece multă lume crede că eu aș fi un «mistic», am ținut s-o spun o dată precis: nu-i adevărat”⁸ – iar eu presupun că a prevenit-o pentru că nu i-ar fi plăcut ca fermecătoarea doamnă, care obișnuia să îl elogieze pentru opera lui, să-l flateze în mod aberant.

Nu toți comentarii lui Blaga l-au diagnosticat eronat drept mistic. Stăniloae, de pildă, nu s-a înșelat cînd, în anii 1940 și 1942, criticînd două volume ale lui Blaga, *Diferențialele divine* (1940) și *Religie și spirit* (1942), departe de a-l numi mistic, l-a considerat materialist, ateu, și în consecință un pericol pentru ortodoxie și pentru națiunea română. Iar cerchistul I. Negoieșcu, care i-a fost student, era de-a dreptul consternat

că lui Blaga îi lipsesc și trăirile religioase comune, și cele exaltat-mistice: acesta, scrie Nego în 12 noiembrie 1950, este „consecvent relativismului și a-religiozității lui esențiale”; în 18 noiembrie 1951 adaugă: „Opera lui este complet lipsită de iubire. Lucrurile îl interesează, nu se dă niciodată lor. Iată de ce nu are Dumnezeu și nici nu-l caută”; iar în 7 iunie 1952 completează că Blaga „nu suportă misticismul (așa cum e absolut refractar religiozității)”⁹. Observațiile lui I. Negoieșcu sînt exacte, chiar acute, în ceea ce privește preocuparea lui Blaga pentru problema filosofică a cunoașterii (filosoful a intrat în filosofie ocupîndu-se de teoria cunoașterii, care l-a preocupat pînă la sfîrșit, cînd a adăugat sistemului său filosofic lucrarea *Experimentul și spiritul matematic*).

Cu acest diagnostic, corect, al lui I. Negoieșcu, ajungem la următoarele două negații.

2-3. Relația cu religia ortodoxă și cu ortodoxismul.

Blaga nu a fost un credincios, în sensul curent al cuvîntului. Iar din această negație, putem ajunge și la următoarea, că Blaga nu a fost un ortodoxist. Faptul că nu a fost credincios se vede încă din *Pietre pentru templul meu*, volumul lui de aforisme și fragmente filosofice apărut în 1919, unde nota că „ne trebuie o religie, dar nu găsim nicăieri un Dumnezeu pentru ea!...”¹⁰ Nu este aserțiunea unui credincios. Opera și corespondența lui Blaga confirmă faptul că el a fost toată viața fidel acestei convingeri din tinerețe. Evident, în sens tehnic, fiul preotului ortodox Isidor Blaga era la rîndul lui ortodox, întrucît botezat în rit ortodox. O amintire din copilărie a dnei Dorli Blaga ne sugerează situația religiozității (a celei ortodoxe precum și a celei de tip creștin în general) din familia Blaga:

„Eram în 1937, din nou la Berna și trebuia să fiu pregătită pentru clasa întîi primară. Mama se ocupa de asta și eu nu eram foarte ascultătoare. Tata a propus să facă cu mine lecțiile de religie. Și prima lecție a decurs cam așa: Tata încerca să-mi explice noțiunea de Dumnezeu, destul de abstract, ca ceva invizibil și totuși prezent peste tot. Se pare că eu, copilul, am intrat într-o stare de «désarroi», de agitație și panică, întrebînd *non stop*: «Și aici în cameră? și pe dulap? lângă tablou? și sub rochia Mamei?». După această întrebare Tata s-a dus la Mama și i-a spus rîzînd că nu mai face religie cu mine. Și asta a fost. Mult mai târziu, în ultimele clase de liceu, a încercat să-mi explice niște chestiuni de dogmatică creștină (cerute la religie), din care, sincer spus, eu n-am înțeles nimic (poate îmi lipsește gena necesară?). Dar, pentru a se înțelege lucrurile ar trebui să citez din aforismele lui Blaga: «La cei mai mulți oameni religia ține loc de poezie, la foarte puțini poezia ține loc de religie» (*Elanul insulei*, p. 205). La noi în familie se pare că poezia a ținut loc de religie. Și, un alt aforism al Tatei, care poate explică unele lucruri povestite aici: «Câteodată îmi pare rău că nu pot crede cu tărie primară în nici unul din miturile pentru care am atîta admirație. Știu că din viață voi pleca ezitînd, și cuprins de un mare regret, de regretul de a nu crede în învierea morților și în judecata din urmă» (*Elanul insulei*, p. 246)”¹¹.

Deși nu era credincios în sensul nici unei religii existente, Blaga a fost un spiritualist – a crezut într-un factor de natură spirituală, care a creat lumea, cu toate ale sale: Marele Anonim sau, cum l-a mai numit, Dumnezeu ori Ființa. Un factor creator căruia nu are sens să i te rogi, nici să îi aduci ofrande, de la care nu poți spera nici viață de apoi, nici iertare, căci el este absolută alteritate față de ființa umană. Un factor care a interpus între el și om cenzura transcendentă și frîne transcendente, pentru a împiedica apropierea cognitivă pozitiv adecvată. Cu aceste idei metafizice, Blaga nu a avut cum să fie *ortodoxist*, așa cum l-au diagnosticat diverși comentatori ai săi începând măcar cu anul 1930¹² și pînă de curînd.

Ortodoxismul a fost *o ideologie* – deci altceva decît orientarea de bază a Bisericii Ortodoxe Române și altceva decît religia ortodoxă. A apărut în secolul al XIX-lea și a devenit foarte puternic în prima jumătate a secolului al XX-lea, mai ales în perioada interbelică. Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Naum Râmniceanu a afirmat o teză esențială pentru ideologia ortodoxistă: cum că națiunea română (în curs de formare) s-ar caracteriza obligatoriu prin religia ortodoxă¹³. Conexiunea aceasta cu caracter *normativ* între națiune și religie avea încă în secolul al XIX-lea un caracter anacronic, căci reînvia elemente medievale de definire a națiunii. În secolul al XX-lea, susținătorii cei mai notorii ai ortodoxismului au fost, la concurență, Nichifor Crainic și Nae Ionescu, un altul a fost Radu Dragnea. Ca ideologie teologico-filosofico-politico-culturală, în secolul al XX-lea ortodoxismul nu numai că a căpătat o mare complexitate, dar a încercat – prin Crainic și *Gîndirea*, prin Nae Ionescu și *Cuvîntul* – un să devină normativ, adică să impună reorganizarea vieții politice, sociale, culturale, filosofice, morale etc. prin normele de natură ortodoxistă. Astfel, ortodoxismul a stabilit o legătură obligatorie între românitate și ortodoxie (exclusivă, la Nae Ionescu, care susținea că numai cine e ortodox este și român), a încercat să dea imperative pentru toate domeniile existenței umane, pentru stat, organizare socială, domeniile culturii, într-o tentativă de luare în stăpînire și de punere sub control atît a vieții socio-politice, cît și a celei culturale; dacă ar fi fost pus consecvent în aplicare, ortodoxismul ar fi dus la un stat teocratic ortodox; un proiect de acest fel, în intenție totalitar, care a combinat ortodoxismul cu etnicitatea românească, a fost formulat de Crainic, în *Programul statului etnocratic* (1937).

Mai trebuie să precizez că Sibiu a fost un centru nu numai al religiei ortodoxe și al Bisericii Ortodoxe Române, ci și al ortodoxismului ca ideologie. Iar Dumitru Stăniloae, rectorul Teologiei ortodoxe din Sibiu, a fost unul dintre ortodoxiștii activi – ceea ce l-a și dus, de altfel, la un conflict violent cu Blaga. La fel, precizez că atmosfera de religiozitate ortodoxă din Legiunea Arhanghelul Mihail și formula de revoluție și de stat pe care o preconiza Legiunea au făcut ca, în anii 1930, ideologia ortodoxistă și legionarismul să se sudeze indiscernabil.

Blaga a fost numit ortodoxist măcar din anul 1930. Faptul că făcea parte, încă de la înființare, din grupul *Gîndirii* și că era prieten cu Nichifor Crainic a favorizat acest diagnostic, acceptat inertial chiar și de un G. Călinescu, în *Istoria...* sa.

Precizez că nimic din ce a scris Blaga, nici în anii 1920, nici mai tîrziu, nu justifică o asemenea încadrare. În 1930, cînd s-a pomenit cu această categorisire, Blaga a protestat:

„În acest articol [îi scria el lui Tudor Vianu, care publicase un text în revista *Pax* din Paris] m-ai amintit ca discipol întru ortodoxie al prietenului nostru comun Nichifor. Lucrul acesta desigur că nu e infamant, dar nu corespunde deloc faptelor. [...] Mă văd silit să o dovedesc.// 1. Însuși Nichifor Crainic a primit de la mine o serie de scrisori prin care ceream să nu limiteze programul la «spiritualitatea ortodoxă»; [...]. Ortodoxia e numai un caz al spiritualității spre care tinde apetitul metafizic al generației noastre.// 2. Spiritualismul meu ca ideologie literară e gata din chiar momentul apariției mele literare. S-a adîncit deplasîndu-și accentul spre – anonim. [...] În opera mea poetică am întrebuintat deci uneori motive «ortodoxe», dar le-am întrebuintat pe un *plan mitic* și nu *ideologic*.// Cum se va cristaliza din punct de vedere ideologic și metafizic spiritualitatea mea se poate ghici din *Filosofia stilului* și se va vedea clar din noua mea lucrare în pregătire. Sunt deopotrivă departe de dogmatica creștină și de metafizica laică. [...] Te rog, prin urmare, în numele prieteniei noastre, să rectifici ceea ce ai afirmat în articolul din *Pax*”¹⁴.

Fără să am intenția de a înregistra toate delimitările explicit-polemice ale lui Blaga de ortodoxism, le punctez cronologic pe cele mai importante. În primul rînd, în anii 1920 și 1930, în corespondența cu Nichifor Crainic, Blaga îi declara acestuia că socotește doctrina creștină perimată: „doctrina creștină, cu toate că eu o socot din alte motive «perimată»”¹⁵. La fel, în anii 1920, în articolul „Etnografie și artă”¹⁶ (1925), se delimitază elegant și ferm de recomandările lui Crainic, precum și de practica unor autori care „românizau” și ortodoxizau arta în spiritul unui românism și creștinism folcloric. În acest text, el polemizează tacit cu ideile lui Crainic din articolele „Isus în țara mea” (1923), „Politică și ortodoxie” (1923) și „Parsifal”¹⁷ (1924), în care Crainic recomanda inspirarea creatorilor din etnicitatea autohtonă și din spiritul religiei ortodoxe¹⁸, așa cum apare acesta în folclor; la fel, Blaga polemiza tacit, cu Ion Pillat și alți autori.

„O erezie, cu urmări imediate, uneori aproape caraghioase, e pe cale de a-și face tot mai mult loc în conștiința de-o labilitate intermitentă a unora din artiștii noștri: fie ei pictori, fie ei poeți și muzicanți. N-o să întindem degetul arătător spre cutare sau cutare nume. Sunt poate printre acestea și nume de prieteni la cari ținem și cu cari voim să stăm de vorbă în liniște. Dar erezia există. Și nimic nu ne poate orbi într-atîta ca să n-o vedem. Avem bunăoară pictori cari în dorința de a crea cît mai «românește» cu putință, nu se sfiesc s-o îmbrace pe Maica Domnului în cătrînță și să încingă pe Isus cu un brăcinar din care numai cele trei culori mai lipsesc pentru a fi complet național. Avem poeți, de talent chiar, pentru care Fuga în Egipt s-a petrecut «pe Argeș în jos». Nu găsiți că acest zel etnografic poate să

ducă la rezultate de-o factură cam facilă și că ar putea să compromită definitiv «naționalizarea» artei românești, dorită cu deopotrivă căldură de toți? Problema raportului dintre etnografie și artă trebuie să se pună mai serios puțin, altfel riscăm să ne cutropească tablourile cu arhangheli în cojoace de ciobani găurite la spate pentru întinderea aripelor, și versurile în care Dumnezeu se încruntă cu bunătața balcanică a unui boier român¹⁹.

Evident, ne putem întreba de ce nu a plecat Blaga de la *Gândirea* – iar răspunsul este la îndemână: făcea parte din grupul fondatorilor; avea nevoie de o revistă unde să publice constant și să fie publicat frumos, onorant; era prieten cu Crainic (divergența de opinii nu este întotdeauna o piedică pentru prietenie). Blaga a polemizat elegant contra ortodoxismului lui Crainic inclusiv în elogiu pe care i l-a făcut acestuia la intrarea în Academia Română²⁰ (22 mai 1941).

„Cari sunt problemele care îl preocupă pe Crainic? Le enumerăm sub formă interogativă: Ce este cultura? Care e rostul și finalitatea ei? Ce este în speță arta? Aceste fenomene ale spiritului și altele la fel Crainic le potrivește așa ca să ajungă în subordine față de religie. [...] Spre a preîntîmpina orice interpretare greșită a atitudinii mele față de aceste probleme, de cari am avut prilejul de a mă ocupa și eu, voi preciza că încercările subsemnatului s-au mișcat cu totul pe alte linii.”

Iar după acest dezacord ferm, exprimat politic, Blaga a explicat:

„Ca filosof, care se distanțează creîndu-și dificultăți și problematizîndu-și orice obiect de cercetare, nu pot să spun decît că trebuie să invidiez certitudinile de credință ale lui Nichifor Crainic. Și mai ales imensa anticipație, că în gîndirea autorilor pe cari el îi frecventează este depozitată însăși revelația divină. Crainic nu are nici o îndoială că cel mai asiduu colaborator al geniului patristic a fost Dumnezeu însuși. [...] Mărturisesc fără înconjur că din parte-mi am multă înțelegere pentru modul de a gîndi teologic, dar tot așa voi mărturisi că, oarecum prin naștere, m-am obligat să am cel puțin aceeași înțelegere și pentru aspirațiile filosofiei. În fața ochilor lui Nichifor Crainic istoria filosofiei se arată ca o devălmășie de contradicții, ca un «haos». Dacă ar fi așa, atunci nu știu de ce Nichifor Crainic n-ar vedea și în istoria artelor tot un haos, și în istoria religiilor de așijderea. Cuvîntul «haos» e grav, dar e chiar al lui Nichifor Crainic. Mă grăbesc să-l rectific, – altfel s-ar supăra Plato și s-ar zvîrcoli în mormînt Immanuel Kant. Dar toate acestea fie spuse în paranteză! Căci, cu excepția acelor locuri îndoielnice, unde combate filosofia global sau cu argumente insuficiente, gîndirea lui Nichifor Crainic are neapărat elevate și strălucite calități. Lipsurile le regretî numai cînd te lași copleșit de nevoia niciodată satisfăcută de a vedea în fața ta o operă fără pată și fără goluri²¹.

Urmează articolul de direcție „Despre viitorul filosofiei românești”²², scris în 1941 și publicat (după ce a fost lecție de deschidere a anului universitar pentru studenți și conferință la Ateneu) abia în ianuarie 1943, în primul număr din propria sa revista, *Saeculum*. În acest text foarte important, Blaga polemizează cu ortodoxismul, care, de-a lungul perioadei interbelice și cu atît mai mult în timpul războiului, devenise imperativ și aproape normativ față de libertatea de gîndire și expresie. După ideile pe care le ia în discuție și după informația certă că datează din 1941, putem să presupunem că acest text de direcție a fost scris deodată cu acea *laudatio* plină de elegante reproșuri la adresa noului academician Nichifor Crainic; căci discută ideea, exprimată și în discursul de la Academie, a autonomiei domeniilor culturii față de religie. La fel, putem să presupunem că Blaga a simțit un imbold să scrie acest text și ca urmare a hărțuielilor permanente și agresive ale ortodoxiștilor, care îi reproșau, mai ales prin vocea autoritară și oarecum oficială a lui Dumitru Stăniloae, rectorul Teologiei ortodoxe din Sibiu, dar nu numai, că filosofia lui nu este ortodoxă. Și, evident, *nici nu este*, dar asta nu reprezintă din punct de vedere filosofic o culpă și nici o scădere pentru acest edificiu filosofic major. Poate că din cauza acestui context polemic, mult agravat în timpul războiului, în loc să scrie un articol despre statutul tuturor valorilor sau domeniilor culturale și despre relațiile dintre acestea, filosoful a scris unul de reacție, în care s-a ocupat de ceea ce era urgent pentru apărarea sa: de valoarea filosofică, respectiv de filosofie și de raportul acesteia cu religia ortodoxă, respectiv cu religia în general. Și, pentru că în mediul public circula, ca într-o teocrație ortodoxă, imperativul „numai ceea ce e ortodox e și românesc”, iar lui însuși îi fusese retrasă, pe bază de filosofie ne-ortodoxă, apartenența la națiunea română, s-a ocupat și de raportul dintre românități și religia ortodoxă. Textul acesta al lui Blaga este excepțional. Filosoful a crezut toată viața în *dreptul la libertatea de gîndire* și l-a susținut public în mod repetat. Filosofia lui a fost, pas cu pas, lucrare după lucrare, elaborată sub scutul acestui drept, inalienabil oricărui autor, de a gîndi liber, independent de modă și context. În articolul de direcție „Despre viitorul filosofiei românești”, pe principiul „Să nu confundăm lucrurile și valorile”, Blaga a disociat: 1) filosofia de religie, 2) filosofia românească de religia ortodoxă și 3) românitățile de religia ortodoxă. În ciuda substratului conjunctural-polemic, studiul său pune în evidență cît se poate de clar principiul axiologiei sale: autonomia valorilor.

„Îmi amintesc că, după apariția unuia dintre studiile mele de metafizică, un pretins servitor al adevărului cu A mare, scriind despre cartea mea, spunea între altele că ideile mele n-ar fi românești, fiindcă, dragă Doamne, n-ar fi de acord cu o anume doctrină tradițională [cu religia ortodoxă – *n.n.*, *M.P.*]. Și dascălul avertiza poporul românesc să se ferească de ideile mele ca de necuratul. Urechilor mele uluite rar le-a fost dat să audă o mai gravă și mai naivă sentință. Cazului nu i-aș acorda nici o însemnătate dacă nu mi s-ar părea nespus de simptomatic pentru confuziile foarte penibile ce se fac în legătură cu problema: «ce e românesc și ce nu e românesc».

Să scoatem din discuție cartea mea de metafizică ce a avut darul să dea palpatii de inimă unor doctrinari cu apucături de Ev Mediu. Și să punem chestiunea în generalitatea ei. De la un timp încoace, se aude destul de des acest cuvânt: «Ce nu e ortodox nu e românesc». Nimenea nu prețuiește mai mult decât mine fervoarea religioasă, în orice formă s-ar manifesta, dar nu înțeleg care e pretinsa legătură *necesară* și *exclusivă* între ortodoxie și românităte. [...] nu prea înțeleg însă pretinsa «necesitate exclusivă» a acestei legături când se pune problema în chip abstract și filosofic – și oarecum în afară de timp. [...] Ca filosof, trebuie să privesc lucrurile sub unghi strict și pînă la capăt filosofic. Altfel, filosoful trebuie să renunțe la vocația sa. Voi continua deci să susțin că ideile filosofice nu tocmai ortodoxe pot să fie foarte românești când ele sunt, ca atare, gândite întîia oară de un român. [...] Cineva ar putea să răspundă: «Doctrina ortodoxă e de natură dumnezeiască, ea trebuie deci preferată oricărei gândiri românești». O asemenea replică aș accepta-o cu entuziasm dacă ea n-ar echivala cu încercarea, deghizată sau fătîșă, de a interzice orice gândire filosofico-metafizică de o semnificație *creatoare*. Fiindcă aceasta este situația: doctrina în chestiune este în esență constituită și rotunjită. Cel ce aderă total la ea trebuie să renunțe la orice nou și mare act de creație metafizică. Și în acest caz, e evident, filosofiei i se rezervă cel mult rolul de anexă teologică și de unealtă în acțiunea defensivă a teologiei. Lucrurile trebuie spuse pe față, și ar fi nedemn să ne ascundem după deget. [...] gândirea filosofică se legitimează numai ca funcție *creatoare* [...]»²³. „Spre părerea noastră de rău, între ortodoxie și românităte nu putem așadar să surprindem legătura exclusiv-necesară, cum se pretinde nu numai în cercuri unde cultivarea unei asemenea păreri se înțelege de la sine și nu miră, ci și în unele cercuri intelectuale și literare»²⁴.

De pe urma acestor precizări, precum și a altora, textul lui Blaga, superlativ-iritant și curajos în contextul acelor vremuri, a atras: ruptura lui Craic de Blaga; polemica sterila și în fond penibilă a filosofului C. Rădulescu-Motru cu Blaga, cu toate tribulațiile ei. La fel, a existat și o urmare rodnică asupra culturii românești și, după o scurtă sincopă, în final și asupra vieții lui Blaga: acest articol și-a avut rolul său în sensibilizarea tinerilor lui studenți, viitorii cerchiști, față de problema autonomiei valorilor unele față de altele, idee și atitudine care stă la temelia „proclamației lor de independență” (față de însuși Blaga!), adică la temelia „Manifestului Cercului Literar”, lansat în presa bucureșteană la data de 13 mai 1943.

Am insistat asupra acestor trăsături care lipsesc din opera lui Blaga deoarece ortodoxia și ortodoxismul au fost, în anii interbelici, instrument de apropiere între Mișcarea Legionară și Biserica Ortodoxă Română. Absența din gândirea și opera lui Blaga a acestor elemente caracteristice extremei drepte românești arată distanța reală dintre el și Mișcarea legionară.

4-5-6-7

Blaga nu a fost rasist și nici antisemit. Perioada interbelică a

fost de creștere a rasismului, cu aplicare imediată pe evrei, sub forma antisemitismului. Atît rasismul, cît și forma lui particulară de antisemitism, aveau străvechi rădăcini în gândirea europeană și străvechi antecedente și în civilizația și teoretizarea românească. În perioada interbelică, rasismul antisemit a fost o trăsătură a mișcărilor politice extreme, inclusiv a legionarismului.

Blaga a scris despre rasim în articolul, extraordinar, intitulat „Despre rasă ca stil”²⁵, publicat în revista *Gîndirea*, în anul 1935. Aici, el pornește de la premisa că rasa este o realitate (așa susținea mentalitatea curentă a epocii, filosoful nu avea nicidecum conștiința că ar comite o erezie²⁶), dar una fasonată de *factorii stilistici*. Filosoful precizează că, deși a studiat biologia și deși se ține la curent cu descoperirile din domeniu, se îndoiește de faptul că „oamenii de știință, cari pretind a fi rezolvat cu mijloace *științifice* problema raselor în toată complexitatea ei” ar fi ajuns la concluzii corecte; în fapt, îi consideră „șarlatani”. După părerea lui, „problema raselor, sub multe din aspectele ei, nici nu e problemă de natură *științifică*”, ci una care poate fi abordată numai „de pe planuri rezervate metafiziciei, moralei, estetice, adică de pe planurile unei lumi de deziderate și valori cari depășesc mult chemarea și cercul izbînzilor posibile ale științei”. Mai mult, pentru că „oamenii de știință au compromis problema”, Blaga propune să li se interzică acestora să se mai ocupe de ea: „să cerem interdicția – printr-o convenție, să zicem, internațională – a acestui subiect, pentru cel puțin o altă sută de ani. Sau mai precis: să cerem științei să se mărginească la problemele cari îi aparțin cu adevărat”.

Nu despre o atitudine antiștiințifică este vorba aici, ci despre încercarea unui filosof de a pune corect problema *felurilor de oameni care există*. (Trebuie spus că Germania hitleristă își revendica măsurile antisemite *de la știință*, de la biologie; iar Uniunea Sovietică, celălalt totalitarism, se revendica în măsurile de discriminare a claselor sociale de la legea istoriei așa cum a formulat-o Marx și de la economia politică marxistă, și apoi proceda în consecință²⁷. Niciodată pînă la aceste prime două state totalitare, Uniunea Sovietică și Germania hitleristă, „știința” nu a fost mai invocată ca instanță din care decurg în mod așa-zis științific, adică „legic”, urmări politice criminale de masă: lupta de rasă și lupta de clasă. Din descoperiri mai mult sau mai puțin „științifice”, s-au tras atunci concluzii și măsuri politice care au transformat secolul al XX-lea într-un abator al crimei de masă.)

Călăuzit de concepția sa despre om, pe care îl considera, ca rezultat al *mutației ontologice*, o existență aparte, o entitate care are nevoie de valori, adică de metafizică, morală, estetică etc., Blaga mută problema de pe planul științelor pe acela al „unei lumi de deziderate și valori”, deci pe planul axiologiei. El propune analiza rasei prin filosofia culturii, și anume, *prin stil*: nu stil cultural, ci „stil biologic”. Omenirea există în mai multe „stiluri biologice”, toate egale de îndreptățite să fie. Contrar învățăturii lui Chamberlain, unul dintre teoreticienii „științifici” ai rasismului, pe Blaga nu îl interesează nici „puritatea rasială” și nici de ce „rasă” anume este una sau alta dintre populațiile umane ale Pămîntului. El crede că „... ”

fenomenul rasă, exact ca și fenomenul stil, îl cuprinzi cel mai de-a dreptul potrivit-te în fața lui și arătându-l cu degetul în lumea și în atmosfera lui concretă”. Contemplarea unui grup de copii evrei, în nordul Ardealului, ori a oierilor din Poiana Sibiului îi dă lui Blaga aceeași stare de încântare:

„Cu ani în urmă, rătăcind odată prin nordul Ardealului, am fost nevoit să poposesc o noapte într-un sat evreiesc; am tras la un han cu lumini sufocate de fum și beznă. Mi s-a îmbiat o cameră. Dimineața, părăsind camera, am dat într-o mică curte pătrată, înconjurată de pridvoare. În mijlocul curții închise se înălța de minune potriveala unui chioșc copleșit cu viță de vie. Era o splendidă dimineață de mai. În chioșc stăruiau la masă vreo șase băieți, în vârstă biblică de 12 ani, cu părul roșcat cum e frunza de viță toamna, cu perciuni în spirale și cu ochi mai vii decât cei de vererită. În atmosfera proaspătă și solară, copiii discutau cu aprindere în jurul unui enorm Vechi Testament, deschis pe masă, și schimbau priviri și guturale dialectice. Erau așa de cuprinși de focul dezbaterii că, deși la spatele lor, nici unul nu a ținut să mă remarce. Am asistat îndelung la această scenă de pui de patriarhi, și am rostit pentru mine, și ca un comentariu la tot tabloul, cuvântul: «rasă»! În țara noastră cu tipuri de oameni destul de variate, n-am fost pătruns poate nicăiri de simțământul că mă găsesc în prezența rasei în aceeași măsură ca în fața ciobanilor noștri din Poiana Sibiului. Acești mândri ciobani, în ale căror făpturi se împlinesc însușirile fizice și sufletești proprii unui neam de oameni, românesc și carpatin, însușiri cari în atâtea alte părți au rămas – sub presiunea mizeriei și a unor împrejurări istorice suficient cunoscute – latente, sau incomplet dezvoltate, demonstrează palpabil și cu oarecare aproximație nivelul până la care s-ar putea ridica media rasei noastre. Bănuiesc însă că și poenarii s-au bucurat mai demult, poate acu o sută sau două de ani, de o și mai strălucită perioadă de înflorire a rasei lor decât astăzi. De atunci au intervenit unele împrejurări despre cari doctorii ținutului ar putea să istorisească câte ceva, împrejurări cari și-au dat desigur contribuția nefastă la începutul de declin fizic al acestui splendid neam de oameni. Oricum, însă, constatarea aceasta nu schimbă întru nimic convingerea mea că ciobanii din Poiana reprezintă una din culmile stilului biologic românesc”.

Pentru Blaga, grupurile umane numite rase se cuvin privite respectuos, ca împliniri ale „stilurilor” în care există omenirea, sau, în termeni goetheeni, ca „fenomene originare ale firei”, pentru care e nevoie de o „sensibilitate stilistică elastică”. Teoreticienii rigizi care nu acceptă îndreptățirea altor feluri de oameni cad în

„fenomenul disgrățios și mătăhălos, căruia îi dăm numele de «mesianism rasist». Acest fenomen constă în exaltarea valorilor fizice și spirituale ale unei singure rase. Mesianismul rasist e caracterizat prin credința că o anumite rasă omenească ar deține toate calitățile cu care D-zeu

a ținut să înzestreze genul omenesc, și că toate celelalte rase posedă aceste însușiri numai parțial sau într-un fel degradat sau viciat”.

Un teoretician atins de o asemenea cecitate spirituală este, după Blaga, chiar Houston Stewart Chamberlain:

„De cecitatea ce tocmai o subliniarăm n-au fost cruțați nici unii remarcabili gânditori. Lui Houston Stewart Chamberlain, unul dintre teoreticienii favoriți ai național-socialismului german, care de altfel a știut nu o dată să pună în frumoasă lumină problema rasei ca atare, îi reproșăm în primul rând sensibilitatea stilistică mult prea rigidă. Lipsa de elasticitate l-a făcut incapabil de a pricepe orice nu poartă pecetea blondă a germanismului”.

În schimb, „Europenii, cari vor să învețe ceva sau să-și lărgescă și să-și mlădieze puțin sensibilitatea stilistică, sunt invitați să citească sau măcar să răsfoiască operele lui Frobenius despre culturile africane”, continuă, cât se poate de clar, Blaga – iar invitația lui arată că avea o gândire care a părăsit centrarea pe Europa, desmărginindu-se în favoarea tuturor populațiilor lumii. Concluzia autorului este pe linia *ecumenismului* față de orice realitate umană:

„Simțământul, singurul, care deschide poarta spre un cadru *ecumenic*, simțământul de evlavie în fața fenomenului raselor – ne dictează să fim noi înșine, sub stelele noastre, și să îngăduim celorlalte să fie și ei – tot ei înșiși, sub stelele lor”²⁸.

Cu o asemenea filosofie asupra raselor și asupra fenomenului evreiesc, Blaga nu avea cum să fie nici xenofob, nici naționalist în sensul intoleranței față de alte națiuni ori naționalități, nici un etnicist adorator exclusivist al propriei lui etnicități românești, nici un antisemit.

8.

Blaga nu a fost un antimodernist, un sămănătorist, un proruralist opus civilizației urbane și modernității. Problema „sămănătorismului” prezent sau absent în opera lui Blaga s-a pus numai în primăvara anului 1943, după lansarea, în mai 1943, a Manifestului Cercului Literar, care, printre altele, critica sămănătorismul și elogia câțiva scriitori contemporani nesămănătoriști, dar nu și pe Blaga; iar unii comentatori, de exemplu Pompiliu Constantinescu, mirați de faptul că numele lui Blaga lipsește din lista zeilor tutelari numiți de cerchiști, au făcut corecția necesară și au precizat că Blaga nu are nimic de a face cu sămănătorismul. De fapt, filosoful se delimitase clar de acest curent complex și dominant măcar din 1939, în volumul *Artă și valoare*, unde, în capitolul „Etnicul, arta și mitologia”, face aprecieri foarte puțin măgulitoare la adresa „conținuturilor dulceaș diluate”²⁹ ale realizărilor sămănătoriste și, totodată, prezintă pe scurt poziția sa privind autonomia valorilor. Iar atitudinea filosofului față de sat și oraș, față de

tradiție și modernitate transpare clar în discursul său de recepție la Academie, acel faimos „Elogiul satului românesc” (5 iunie 1937):

„Fac elogiul satului românesc, creatorul și păstrătorul culturii populare, purtătorul matricei noastre stilistice. Să nu se creadă însă că, dînd grai unei încîntări, aş dori să rostesc cu ochii dorința de a ne menține pentru totdeauna în cadrul realizărilor sătești. Îmi refuz asemenea sugestii sau îndemnuri. De o sută de ani și mai bine ne străduim toți intelectualii, pe o linie mereu înălțată, să creăm într-o epocă de tragice răspîntii o cultură românească majoră. Strădaniile merg paralel cu procesul emancipării noastre politice, cu acela al formării statului și al întregirii neamului”³⁰.

În același text, a formulat limpede importanța culturii populare și nevoia celei majore, de autor. A subliniat că: „Nu cultura minoră dă naștere culturii majore, ci amîndouă sunt produse de una și aceeași matrice stilistică”³¹.

Adică, tradus: nu cultura rurală anonimă, folclorică, dă naștere culturii majore de autor, ci ambele culturi sînt născute din matricea stilistică unică. Cultura anonimă, folclorică, e importantă numai pentru că ea ne indică faptul că românii au și ei o matrice stilistică, și-atîta tot. Nu este vina lui Blaga că, după ce a scris clar aceste lucruri, nu a fost înțeles – și a fost acuzat ba de ruralism, ba de sămănătorism, ba de porunca întoarcerii autorului la sat, la folclor...

Iar rezervele de fond față de sămănătorism le-a declarat la fel de elegant și totodată de clar în același text de „laudatio” la intrarea lui Crainic în Academia Română – adică, într-un context festiv, cînd obiecțiile sînt, de obicei, lăsate la o parte. Blaga, însă, care obișnuia să publice regulat în paginile *Gîndirii*, nu a vrut să fie confundat cu sămănătorismul remanent (și metamorfozat) al elegantei reviste și al lui Crainic însuși; așa că, în ciuda contextului de sărbătoare, și-a declarat obiecțiile la adresa sămănătorismului propriu lui Crainic și perpetuat de acesta în revistă: l-a dezavuat, socotindu-l un curent neizbutit, deoarece dulceag.

„Scriind odată lui Nichifor Crainic din străinătate, sunt vreo câțiva ani de atunci, rosteam oarecari nedumeriri, ba chiar nemulțumiri, din pricina că în articolele sale avea obiceiul

să sublinieze cu un zel excesiv legăturile gîndirismului cu sămănătorismul. Scriind unui teolog m-am silit să-i captez atențiunea, recurgînd la o comparație cam îndrăzneată, din propriul său domeniu. Comparația urma să-și producă efectul. Deosebirea dintre sămănătorism și gîndirism, îi scriam eu, este ca aceea dintre Vechiul Testament și Noul Testament. [...] Sămănătorismul vede romanitate literaturii, artei și culturii, mai mult programatic, mărginindu-se la motivul brut, la anecdotică, la aparențe, la suprafețe, cîtă vreme romanitatea literaturii, artei și culturii este în gîndirism resimțită ca fatalitatea și merge în adîncime, ocolind sau reducînd la justa lor valoare suprafețele. Zelos ca niciun alt curent, sămănătorismul a încercat să lege pentru totdeauna arta și scrisul românesc de conținuturile dulceag diluate ale istoriei, ale vieții, și ale naturii românești. De aci o istorie convențional idealizată, de aci naturalismul idilic îmblinzită, de aci și un anume eticism cam școlăresc al acestui curent”³².

Mă opresc aici. Nu înainte de a vă mai spune un „nu”: dacă facem abstracție de faptul că a avut o casă țărănească lângă Bistrița, pe care a folosit-o aproape două veri (1939 și 1940), și o proprietate la Vatra Dornei (care a fost proiectul uneia dintre surorile lui... și de care Blaga a refuzat explicit să se preocupe), Blaga nu a avut niciodată o casă, un apartament al lui, o proprietate a sa în Cluj sau Sibiu, în care să locuiască... el a fost un chirieș perpetuu... fapt ce-l caracterizează la fel ca pe mai tînărul său amic Emil Cioran... un ins, un intelectual, preocupat numai și numai de opera care mișca și creștea în el ca Atena în capul lui Zeus, ca să zic așa.

Toate negațiile pe care le-am enunțat, fie că le-am discutat sau nu, au importanță. Secolul al XX-lea a fost al extremismului politic, iar trăsăturile/ opțiunile culturale pe care le-am enumerat au devenit la un moment dat semnele unei opțiuni politice, spre o extremă sau alta. Absența lor la Blaga confirmă ceea ce el însuși a declarat: lipsa de interes pentru politică. El voia să fie filosof și scriitor, voia să își cîștige existența ca profesor – neapărat la Cluj – și credea că politica distruge vocația creatoare. Iar el se voia *creator*. Ceea ce a și fost – un mare creator român în filosofie și literatură.

7 octombrie 2021

Note

1. Ion Agârbiceanu, „Lucian Blaga”, *Patria* (organul Partidului Național Român din Transilvania), 15 mai 1919. *Apud* Lucian Blaga, *Opere*, vol. I, *Poezii*, ediție critică de George Gană, cronologie și aducere la zi a receptării critice de Nicolae Mecu, introducere de Eugen Simion (București: Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2012), 628.
2. Pompiliu Constantinescu, „Lucian Blaga” (1933), în *Scrieri*, vol. 1, ediție îngrijită de Constanța Constantinescu, cu o prefață de Victor Felea (București: Editura pentru Literatură, 1967), 267, 274.
3. Mihai Ralea, „Lucian Blaga, *Filosofia stilului*”, *Viața românească*, anul 16, nr. 12 (1924): 481.
4. Lucian Blaga, „Despre gîndirea magică” (1941), în *Trilogia valorilor* (București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946), 224.
5. Lucian Blaga, „Religie și spirit” (1942), în *Trilogia valorilor*, 384-385. Vezi și capitolele „Lumina necreiată...” și „Stare mistică și credință”.

6. Academia Română, *Dicționarul limbii române*, tomul IX, M (București: Editura Academiei Române, 2010), 5450.
7. Lucrețiu Pătrășcanu, „Curente și tendințe în filosofia românească”, *Viața românească*, anul XXXVII, nr. 3-4, martie-aprilie (1945).
8. Blaga, scrisoare către Domnița, 28 febr. 1942, în Lucian Blaga și Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, ediție îngrijită, prefață și note de Simona Cioculescu (București: Editura Muzeul Literaturii Române, 1995), 41.
9. I. Negoïtescu către Radu Stanca, Cluj, 12 noiembrie 1950, 18 noiembrie 1951, 7 iunie 1952, în I. Negoïtescu și Radu Stanca, *Un roman epistolar* (București: Editura Albatros, 1978), 225, 253, 266.
10. Lucian Blaga, *Pietre pentru templul meu* (Sibiu: Biroul de imprimare „Cosînzeana”, 1919), 14.
11. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga* (Cluj-Napoca: Editura Biblioteca Apostrof, 2004), 12-13.
12. E vorba despre un text al lui Tudor Vianu, dintr-o revistă franceză, apărut în anul 1930; dar era o interpolare făcută de un traducător abuziv; Mircea Popa, nu de mult, într-una dintre cărțile sale despre Blaga.
13. Ciprian Bota, „Prefigurări ale ortodoxismului interbelic. Naționalismul Bisericii ortodoxe Române”, *Apostrof*, anul XIX, nr. 9 (220), sept (2008): 24-27.
14. Blaga către Vianu, mai 1930, în *Scrisori către Tudor Vianu*, I, 1916-1935, ediție îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Alexandrescu, note de Vlad Alexandrescu, București, Editura Minerva, 1992, pp. 288-289. Vianu i-a răspuns lui Blaga, precizându-i că nu el, ci un redactor care i-a intervenit în text l-a pus pe Blaga pe lista ortodoxiștilor.
15. Blaga către Nichifor Crainic, 10 mart. 1931, în *Manuscriptum* (număr special Crainic), anul XXVI, nr. 1-4 [98-101] (1995): 160.
16. Lucian Blaga, „Etnografie și artă”, în *Cuvîntul*, nr. 311, 1925, reluat în Lucian Blaga, *Ferestre colorate, Însemnări și fragmente* (Arad: Editura Librăriei Diecezane, 1926), 93-104 (revăzut și modificat, în *Zări și etape*, orice ediție).
17. La eseu „Parsifal”, din 20 ian. 1924, a replicat imediat Tudor Vianu, în textul „Statul ca îndreptar” (5 febr. 1924), iar apoi, în urma intervenției lui Pamfil Șeicaru în dezbateri de partea lui Crainic și contra lui Vianu, din nou Tudor Vianu, cu „Pentru risipirea oricăror confuzii” (15 oct. 1924).
18. Primul text ideologic al lui Nichifor Crainic a fost eseu „Isus în țara mea” (publicat în *Gîndirea*, 5 ian. 1923); „Toate principalele teze ale viitoarelor articole de directivă estetică gîndiristă se găsesc, embrionar, aici”, observă istoricul literar Dumitru Mîcu în „*Gîndirea și gîndirismul*” (București, Editura Minerva, 1975); acesta socotește eseu lui Crainic și „prima teoretizare a ortodoxismului literar”. Crainic a continuat cu eseurile „Politică și ortodoxie” (1923), „Parsifal” (1924), mergînd pînă la „Sensul tradiției” din 1929 și „Stat și cultură. Apel către elita creatoare a României” (sept. 1931), cînd ideologia lui culturală și implicit literară poate fi considerată definitivată. El a respins orientarea culturii noastre spre Occident și modernitate și a criticat considerarea creațiilor apusene drept model, recomandînd în schimb inspirarea creatorilor din etnicitatea autohtonă. Preocupat de religie, Crainic deplînge în eseurile sale faptul că literatura românească este lipsită de dimensiune religioasă, în mod precis de spiritul religiei ortodoxe. A propus redresarea culturii române prin întoarcerea la etnicitate și la spiritul religios al neamului românesc, așa cum se manifestă în folclor.
19. Lucian Blaga, „Etnografie și artă” (1925), în Blaga, *Ferestre colorate*, 93-94.
20. Lucian Blaga, „Nichifor Crainic”, *Gîndirea*, anul XX, nr. 6, iunie (1941): 278-288; cu titlul inexplicabil schimbat în „Gîndirismul. Răspuns la discursul de recepție în Academia Română al lui Nichifor Crainic” (22 mai 1941), în Lucian Blaga, *Izvoade*, [fără autor de ediție] (București: Editura Humanitas, 2002), 25-44.
21. Lucian Blaga, „Nichifor Crainic”, *Gîndirea*, anul XX, nr. 6, iunie (1941): 286.
22. Lucian Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești”, *Saeculum*, anul I, nr. 1, ianuarie (1943): 1-15.
23. Lucian Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești”, *Saeculum*, nr. 1, ianuarie (1943): 3-4; Blaga, *Izvoade*, 79-81.
24. Lucian Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești”, *Saeculum*, nr. 1, ianuarie (1943): 5.
25. Lucian Blaga, „Despre rasă ca stil”, *Gîndirea*, anul XIV, nr. 2, februarie (1935): 69-73.
26. Un mare biolog contemporan, Ernst Mayr, precizează: „... nu putem să nu recunoaștem așa-numitele diferențe rasiale. Dar această recunoaștere nu este oare în dezacord cu credința noastră înfocată în egalitatea umană? Nu, nu este în dezacord, cu condiția să definim corect atât egalitatea, cât și rasa”. Ernst Mayr, *De la bacterii la om*, traducere din engleză de Marcela Elena Badea și Ileana Popovici (București: Editura Humanitas, 2004), 291.
27. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, traducere din limba engleză de Ion Dur și Mircea Ivănescu (București: Editura Humanitas, 2006), capitolul „Ideologie și teroare: o nouă formă de guvernare”.
28. Lucian Blaga, „Despre rasă ca stil”, *Gîndirea*, anul XIV, nr. 2, februarie (1935): 69-73.
29. Lucian Blaga, „Artă și valoare” (1939), *Trilogia valorilor* (București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946), 676.
30. Lucian Blaga, „Elogiul satului românesc. Discurs de recepție la Academia Română”, 5 iun. 1937, în *Izvoade*, 18.
31. Lucian Blaga, „Elogiul satului românesc”, în Blaga, *Izvoade*, 24.
32. Blaga, „Nichifor Crainic”, în *Gîndirea*, anul XX, nr. 6, iunie 1941, p. 280.

Bibliography

Arendt, Hannah. *Originile totalitarismului* [The Origins of Totalitarianism] translation by Ion Dur and Mircea Ivănescu (București: Editura Humanitas, 2006).

- Blaga, Dorli. *Tatăl meu, Lucian Blaga* [My Father, Lucian Blaga]. Cluj-Napoca: Editura Biblioteca Apostrof, 2004.
- Blaga, Lucian, and Domnița Gherghinescu-Vania. *Domnița nebănuitelor trepte* [The Unthinkable Stairs' Domnița], edition, preface, and notes by Simona Cioculescu. Bucharest: Editura Muzeul Literaturii Române, 1995.
- Blaga, Lucian, response to Nichifor Crainic, March 10, 1931, first published in *Manuscriptum* XXVI, no. 1-4 [98-101] (1995): 160.
- Blaga, Lucian. "Despre rasă ca stil" [On Race as Style]. *Gândirea* XIV, no. 2, February (1935): 69-73.
- Blaga, Lucian. "Despre viitorul filosofiei românești" [On the Future of Romanian Philosophy]. *Saeculum* I, no. 1, January (1943): 1-15.
- Blaga, Lucian. "Etnografie și artă" [Etnography and Art], *Cuvîntul*, no. 311 (1925).
- Blaga, Lucian. "Nichifor Crainic." *Gândirea* XX, no. 6, June (1941): 278-288.
- Blaga, Lucian. "Nichifor Crainic." *Gândirea* XX, no. 6, June (1941): 286.
- Blaga, Lucian. *Ferestre colorate, Însemnări și fragmente* [Colored Windows]. Arad: Editura Librăriei Diecezane, 1926.
- Blaga, Lucian. *Izvoade* [Sources]. București: Editura Humanitas, 2002.
- Blaga, Lucian. *Opere*, vol. I, *Poezii* [Works, vol. I, Poetry], edited by George Gană, chronology and references by Nicolae Mecu, introduction by Eugen Simion. Bucharest: Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2012.
- Blaga, Lucian. *Pietre pentru templul meu* [Stones for My Temple]. Sibiu: Biroul de imprimare „Coșânzeana”, 1919.
- Blaga, Lucian. *Scrisori către Tudor Vianu, I, 1916-1935*, edition by Maria Alexandrescu Vianu and Vlad Alexandrescu, notes by Vlad Alexandrescu. Bucharest: Editura Minerva, 1992.
- Blaga, Lucian. *Trilogia valorilor* [The Trilogy of Values]. Bucharest: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.
- Bota, Ciprian. "Prefigurări ale ortodoxismului interbelic. Naționalismul Bisericii ortodoxe Române" [Anticipations of the Interwar Orthodoxy: The Nationalism of the Romanian Orthodox Church]. *Apostrof* XIX, no. 9 [220], september (2008): 24-27.
- Constantinescu, Pompiliu. "Lucian Blaga" [1933]. In *Scriseri* [Works] vol. 1, edited by Constanța Constantinescu, foreword by Victor Felea. Bucharest: Editura pentru Literatură, 1967.
- Mayr, Ernst. *De la bacterii la om*, translated by Marcela Elena Badea and Ileana Popovici. Bucharest: Editura Humanitas, 2004.
- Micu, Dumitru. „Gândirea” și gândirismul [“Gândirea” and “gândirism”]. Bucharest: Editura Minerva, 1975.
- Negoîtescu, I., and Radu Stanca. *Un roman epistolar* [An Epistolary Novel]. Bucharest: Editura Albatros, 1978.
- Pătrășcanu, Lucrețiu. "Curențe și tendințe în filosofia românească." *Viața românească* XXXVII, no. 3-4, March-April (1945).
- Ralea, Mihai. "Lucian Blaga, *Filosofia stilului*." *Viața românească* 16, no. 12 (1924): 481.
- Romanian Academy, *Dicționarul limbii române* [The Romanian Language Dictionary], tome IX, M. Bucharest: Editura Academiei Române, 2010.